

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 в
Національній академії внутрішніх справ за
адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Бравермана Станіслава
Олександровича «Юридико-психологічні засади процесуального
інтерв'ю у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Соціальний запит на удосконалення процесу реалізації державної політики в сфері протидії корупційним злочинам шляхом підвищення ефективності процесу кримінальних проваджень уповноваженими на це правоохоронними органами, як зазначає здобувач у вступі дисертаційного дослідження, стало поштовхом для обрання зазначеної теми роботи.

Події в Білорусі, Німеччині, Франції, США, інших державах, де різноманітні кризи змусили правоохоронні органи працювати в режимі максимального напруження сил і засобів та в нештатних екстрених ситуаціях демонструвати не завжди професійні навички комунікативної взаємодії з громадянським суспільством. Відповідно до зазначеного, варто акцентувати увагу на тому, що запропоновані Браверманом С.О. зміни до особливостей комунікативної взаємодії представників правоохоронної системи нашої держави з населенням в межах кримінального судочинства, в цілому, можуть стати поступовим кроком у напрямі встановлення основ взаємоповаги та взаєморозуміння між ними.

Актуальність дисертації обґрунтована вибором здобувачем об'єкту дослідження. Суспільні відносини у сфері протидії корупційним злочинам є пріоритетом в стратегіях розвитку держави вже протягом багатьох років. При

цьому, спрямовані зусилля на сьогоднішній день існуючу проблему не подолали і вона ще далеко від свого остаточного розв'язання.

Незважаючи на значну увагу науковців до допиту, як окремої слідчої (розшукової) дії в царині юридико-психологічного знання та, на перший погляд, відсутність предмету для ґрунтовних наукових дискусій, автор роботи актуалізував спірні й невирішені теоретичні, методологічні та емпіричні виміри його дослідження як традиційного об'єкту вивчення юридичної психології. Комплексні монографічні дослідження, які б вичерпне дослідили проблему проведення допиту за методикою процесуального інтерв'ю під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень на сьогодні відсутні, отже можна стверджувати, що автором опрацьоване одна з «білих плям» сучасної юридичної психології.

Наведене дозволяє констатувати, що тема дисертації Бравермана Станіслава Олександровича є актуальною у науково-практичному вимірі, вона вирішує важливе для юридичної психології прикладне завдання, що полягає у визначенні юридико-психологічних засад процесуального інтерв'ю під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Об'єктивність і надійність результатів дослідження забезпечені адекватною і оптимальною дослідницькою методологією, системним аналізом теоретичного матеріалу, переконливою базою вітчизняних і зарубіжних першоджерел, яка налічує 251 пункт та комплексним застосуванням емпіричних і теоретичних, кількісних і якісних методів, достатнім обсягом вибірки досліджуваних.

Практична значимість одержаних результатів базується на активному використанні у практичній діяльності Національного антикорупційного бюро України, в окремих підрозділах Національної поліції та в освітньому процесі курсантів і слухачів ЗВО системи МВС України, про що свідчать наявні 3 акти впровадження.

У першому розділі автор дає історіографічний аналіз досліджень кримінального провадження щодо корупційних злочинів як теоретико-

прикладної проблеми юридичної психології.

Станіслав Олександрович, описує один із напрямів протидії корупції в Україні, а саме здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Зазначає про те, що розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень здійснює низка окремих уповноважених на це правоохоронних органів України. Розслідування корупційних злочинів, суб'єктами вчинення яких, є державні посадовці категорії «А», зокрема представники законодавчої та виконавчої влади, судового корпусу, органів місцевого самоврядування тощо, - здійснюють детективи Національного антикорупційного бюро України. Наведене акцентувало обумовило обрання здобувачем вибірку емпіричного дослідження.

Браверман С.О. зазначає, що допиту як дієвому інструментові розслідування саме корупційних правопорушень у наукових дослідженнях правознавців достатньої уваги не приділялося. Натомість, результати проведеного автором опитування детективів НАБУ дозволяють стверджувати, що така потреба існує та є актуальною. Під час анкетування переважна більшість респондентів зазначили, що вважають ефективно проведений допит свідка та підозрюваного вагомим інструментом у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів. Підготовлений та ефективно проведений допит, передбачають створення умов для співпраці підозрюваного, чи свідка з детективом; для оперативного спрямування розслідування в оптимальне русло; для вірної кваліфікації та розмежування складу подібних кримінальних правопорушень, зокрема «Службова недбалість» та «Зловживанням службовим становищем».

В дисертації доречно розглянуто генезис становлення допиту у кримінальному судочинстві та визначено його роль та місце в розслідуванні корупційних злочинів. Автором акцентовано увагу, у межах ретроспективного аналізу, на: кастовій приналежності допитуваних, типових поведінкових ознаках поведінки винуватої особи, обвинувальній установці

в допиті, ефективності застосування катувань, характеристиці основних атрибутів еволюції допиту (від інтуїтивного та емпіричного засобу одержання інформації до науково обгрунтованого методу розслідування кримінальних злочинів).

На підставі розгляду та узагальненні 5 основних груп методик проведення допиту як процесуальної дії, що широко використовуються в Україні, обгрунтована актуальність застосування процесуального інтерв'ю у розслідуванні корупційних злочинів. Зазначено, що еволюції розвитку методологічних засад проведення допиту як слідчої (розшукової) дії у кримінальному процесі, притаманний рух у напрямку формування наукових підвалин методики отримання точної, актуальної та повноцінної інформації, шляхом стимулювання прагнення допитуваного її надати, а також створення неконфронтаційних умов спілкування, без застосування методів маніпулювання та репресивних дій, уникаючи ситуацій зазіхань на людську гідність. Зазначено, що одним із провідних підходів, який відповідає зазначеним критеріям, виступає методика процесуального інтерв'ю.

У висновках першого розділу автор доводить, що основою реалізації процесуального інтерв'ю є взаємозв'язок його основних етапів. Допит необхідно розглядати як ланцюгову реакцію, де ретельне і систематичне планування й підготовка збільшує вірогідність вдалого встановлення психологічного контакту з допитуваним, а відповідно і впливає на ефективність проведення слідчої (розшукової) дії.

Відмітимо, що перший розділ дисертації є структурованим та позбавлений теоретичних перевантажень, традиційно притаманних кандидатським дисертаціям.

У другому розділі автор розглядає кримінально-правові та психологічні засади застосування процесуального інтерв'ю у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Описуючи доказове значення процесуального інтерв'ю як методики допиту у кримінальному судочинстві здобувач наводить результати

порівняльного аналізу кримінальних процесуальних засад доказового значення допиту у різних системах права та описує основні особливості проведення інтерв'ю залежно від процесуального статусу особи та участі у кримінальному провадженні адвоката.

Здійснивши компаративістський аналіз дисертант прийшов до аргументованих висновків, що в англо-саксонській системі права розслідування корупційного злочину не відзначається формалізацією. Натомість, у континентальній моделі процесу – це ключовий момент досудового розслідування, процедура якого детально врегульована кримінально-процесуальним законодавством. Усі аспекти цієї процедури мають визначальне значення, їх порушення є неприпустимим. Зазначене в повному обсязі стосується й здійснення процесуального інтерв'ю як методики проведення допиту у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у нашій країні.

Водночас, у вітчизняному кримінальному процесі низка обставин встановлюється за допомогою джерела доказів – показань як відомостей, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим з приводу відомих їм обставин у кримінальному провадженні щодо корупційного злочину та мають значення для цього кримінального провадження. У ст. 224 КПК України, якою встановлені загальні правила й процесуальні вимоги до проведення допиту, не вказується про підстави допиту особи, не акцентовано увагу на процесуальному статусі особи, що впливав би, на визначення предмета допиту чи на процесуальний порядок його проведення, не зазначено й переліку процесуальних осіб, які можуть бути допитані слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Доказове значення показань під час досудового розслідування, одержаних упродовж процесуального інтерв'ю, залежить від обставин кожного окремого кримінального провадження щодо корупційного злочину та встановлюється під час перевірки та оцінки.

Станіслав Олександрович, описуючи психологічні аспекти взаємодії з допитуваним під час процесуального інтерв'ю провів аналіз результатів наукових розвідок психологічних засад проведення допиту та констатував, що переважна кількість допитів підозрюваних є конфліктні, а свідків та потерпілих безконфліктними, що зумовлено насамперед роллю осіб у кримінальному процесі.

У третьому розділі автор обґрунтовує шляхи імплементації процесуального інтерв'ю у процес розслідування корупційних злочинів.

Пропонуючи адаптовану модель процесуального інтерв'ю у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів здобувач деталізує зміст кожного етапу реалізації процесуального інтерв'ю у процесі здійснення допиту. Запроваджує власну класифікацію етапів процесуального інтерв'ю: підготовчий, перед процесуальний, безпосередній допит, після процесуальний етап. Для максимального втілення запропонованої методики він надає пропозиції щодо удосконалення деяких норм кримінального процесуального законодавства.

Дисертант описав запропоновані ним форми та методи вдосконалення професійно-психологічної підготовки правоохоронців для використання процесуального інтерв'ю у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів запропонувавши практично орієнтовані форми та методи професійно-психологічної підготовки детективів для реалізації процесуального інтерв'ю у професійній діяльності.

Висновки дисертації ґрунтовні і логічні; їх зміст повністю відповідає меті і завданням дослідження, його основним теоретичним і емпіричним результатам.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих роботах. Результати дисертаційної роботи повною мірою відображені в 10 публікаціях, серед яких: чотири наукових статті у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних та психологічних наук, дві статті у науковому фаховому виданні інших держав, 4 тези доповідей у збірниках

науково-практичних конференцій.

Оцінка оформлення дисертації і змісту автореферату. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст автореферату повною мірою відповідає тексту дисертації і відображає основні теоретичні положення та результати проведеного дослідження.

В той же час, позитивно оцінюючи роботу в цілому, ми висловимо деякі **зауваження і побажання** автору, що стосуються змісту і оформлення дисертації.

1. Доречним в предметному полі дисертаційної роботи, на мій погляд, було б зробити порівняльний аналіз допиту за методикою «процесуального інтерв'ю» свідка і підозрюваного, і відповідно участі під час слідчої (розшикової) дії осіб у статусі адвоката та захисника. Цей аспект важливий, так як під час досудового розслідування різними правами наділені не тільки свідок і підозрюваний, а й особи, що надають свідку правову допомогу, а відносно підозрюваного здійснюють захист.

2. При наданні пропозицій щодо змін у кримінально процесуальне законодавство стосовно дослідження показань свідків отриманих на досудовому розслідуванні за умови їх отримання в присутності адвоката та фіксації, шляхом відеозапису було б не зайвим розширити коло предметного аналізу. Хоча суду і додаються повноваження (керуючись власним внутрішнім переконанням вирішувати чи/ні враховувати показання свідка, надані ним на досудовому розслідуванні), але при цьому не зазначаються можливі ризики порушення основного принципу судочинства – «змагальності». Сторона захисту може втратити можливість прийняти участь у допиті такого свідка та безпосередньо поставити йому свої запитання.

3. На сторінці 42 дисертації здобувач стверджує про важливість методики допиту «процесуального інтерв'ю» під час здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, зазначає як методика надає можливість ефективно з'ясувати один із елементів складу злочину, його внутрішню суб'єктивну сторону. Це, в свою чергу, надає

можливість розмежувати не корупційний – «Службова недбалість» (ст. 367 КК України) та корупційний – «Зловживання службовим становищем» (ст. 364 КК України) склади службових кримінальних правопорушень. Але дослідження могло бути більш цілісним, як би був проведений додатковий аналіз різниці між об'єктами «процесуального інтерв'ю» по корупційним правопорушенням та за кримінальними правопорушеннями загальної підслідності. Зокрема, приділити увагу таким критеріям як: інтелект, соціальний статус, публічність допитуваної особи та допит особи, що раніше притягувалась до кримінальної відповідальності.

4. Архітектоніка наукової роботи передбачає виділення окремого підрозділу, де були б докладно описані дослідницькі методи, використані для досягнення цілей емпіричної частини роботи, а також вибірка досліджуваних. Відсутність такої деталізації у тексті дисертації змушує задати питання: детективи (слідчі) яких саме підрозділів Національного антикорупційного бюро України взяли участь у дослідженні? Хочемо уточнити думку дисертанта, як ефективність методики Процесуального інтерв'ю може мати вирішальне значення для підвищення рівня досудового розслідування в цілому? Чи має методика більш глобальний вплив, що виходить за межі конкретної слідчої дії допит? Чи впливає застосування методики на рівень правосвідомості лише учасників досудового процесу чи на громадське суспільство загалом? Якщо впливає то яким чином?

Констатуємо, що висловлені зауваження істотно не впливають на якість проведеного дослідження і слугують більшою мірою підставами для дискусії.

Висновок. На захист представлена самостійна, завершена, цілісна науково-дослідна робота, яка має доведену наукову новизну і практичну цінність. Зроблені у дисертації теоретичні узагальнення і одержані емпіричні висновки в сукупності надають аргументовані пропозиції для вирішення актуальних проблем юридичної психології щодо ефективного проведення допит як слідчої (розшукової) дії та досудового розслідування в цілому.

Таким чином, відповідно до п. 9, 11 постанови № 567 Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. про Порядок присудження наукових ступенів (з подальшими змінами), дисертація «Юридико-психологічні засади процесуального інтерв'ю у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів» відповідає встановленим вимогам, а її автор – Браверман Станіслав Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

О.М. Цільмак

«_____» _____ 2020 року

Підпис засвідчую:

Проректор з міжнародних зв'язків
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор
член-кореспондент НАПрН України
Заслужений діяч науки і техніки України

В. О. Туляков

«_____» _____ 2020 року

